

САЯСИ БИЛІК

“Алаш зиялылары”
тобы

Саясаттануда саяси билік теориясы негізгі орын алады. Ол саясатпен
ТЫҒЫЗ
байланысты және саясаттың, саяси институттар мен барлық саясат
әлемінің
мәнін түсініп-білуге мүмкіндік береді. Себебі, саясаттың негізгі мәселесі-
билік,
ал мазмұны-билік үшін күрес және билікті жүргізу.

- Шығыстың көрнекті ойшылы Ибн-Халдун адамның басқа жан-жануарлардан ерекшелігі- ол билік үшін күреседі деген екен.
- Ағылшынның ең ірі фәлсафашыларының бірі, қоғамқайреткері болған Бертран Рассел физикада басты ұғым энергия болса, қоғамдық ғылымдарда негізгі ұғым билік болып табылады.
- Американның әйгілі әлеуметтанушысы Талкотт Парсонс экономикалық жүйеде

Билік жөнінде ғалымдардың айтқан анықтамалары:

1. *Теологиялық* анықтама билікті белгілі бір мақсатқа, белгілеген нәтижеге, қорытындыға жету мүмкіндігі деп түсіндіреді.
2. *Бихевиористік* анықтама бойынша билік деп басқа адамдардаң жүріс- тұрысын, өзін-өзі ұстауын өзгерту мүмкіндігіне негізделген іс-әрекеттің түрі.
3. *Инструменталистік* анықтама билікті белгілі бір құралдарды, амалдарды пайдалану, қолдану мүмкіндігі деп біледі.
4. *Структуралистік* анықтама билікті басқарушы мен бағынушының арасындағы қатынастың ерекше түрі.
5. *Конфликтілік* анықтама билікті дау-жанжал жағдайында игілікті бөлуді реттейтін мүмкіндік, шиеленісті шешудің құралы деп түсіндереді.

Билік сөзі ермегіне байланысты былай бөлуге болады:

- Ата-аналар билігі.
- Мемлекеттік билік.
- Экономикалық билік.
- Саяси билік.
- Әлеуметтік билік.
- Құқықтық билік.
- Әскери билік.
- Рухани билік, т.с.с.

Бірақ биліктің толық мағынасы мемлекеттік-саяси салада ғана айқындалады. Сондықтан саяси билік биліктің ең негізгі түріне жатады.

- Оның өктемдік сипаты
- Оның бүкіл қоғамның ағылға билік жүргізу
- Басқарумен кәсіби айналысатын ерекше тобының болуы
- Оның көпшілік адамдардың мүддесін қозғауы
- Басқа мекемелерге қарағанда билік органдарының тәуелсіздігі

сайлау науқаны уақытында көп қаржы жұмсалады. Мемлекет тарапынан бөлінген қаражат **бар.**

жетістігендіктен шетелдерде үміткерлер жеке бай адамдардың бірлестіктердің көмегіне

сүйенеді. Билеуші аппаратты ұстап тұру үшін көп қаражат керек. Және үкімет басына

келушілер өз реформаларын ала келеді. Мысалы: АҚШ президенттері Ф.Рузвельт "Жаңа бағыт", Дж. Кеннеди "Жаңа шеп", т.с.с. Экономикалық қорға қоғамдық өндіріспен тұтынуға керек басқа да материалдық құндылықтар, құнарлы, шұрайлы жерлер, пайдалы қазба байлықтары, т.б. жатады.

Әлеуметтік әдіс-құралдар. Үстемдік етіп отырған билік өзін қолдайтын, оның одан әрі өмір

сүруіне мүдделі адамдарды топтастырады. Ондай рөлді ең алды мен оның мәртебелі,

абыройлы, көптеген жеңілдіктерді пайдаланатын қызметкерлері орындайды.

Күш жұмсау құралдары. Олар мемлекетті қорғайды, ішкі тәртіпті сақтайды, саяси билікт

і құлатуға әрекет жасаушыларға мүмкіндік бермейді. Оған әскер, полиция, қауіпсіздік органдары, сот, прокуратура. т.б. жатады.

Ақпарат құралдары. Радио, теледидар. баспасөз, т.с.с. ақпарат құралдары өз елдеріндегі

жағдайларды ғана емес, дүние жүзінде не болып не қойып жатқанын көріп-біліп

Саяси биліктің өзіндік қызметтері болады. Олар:

1. Қоғамның саяси жүйесін қалыптастыру.
2. Оның саяси жүйесін қалыптастыру.
3. Әр түрлі деңгейдегі қоғам мен мемлекеттің істерін басқару.
4. Үкімет органдары, саяси емес процестерге басшылық жасау.
5. Саяси және басқа қатынастарды бақылау.
6. Белгілібір қоғамға сәйкес басқарудың түрін, саяси тәртіпті және мемлекеттік құрылысты құру.
7. Қоғамдық тәртіп пен тұрақтылықты қолдау.
8. Дау-дамай, шиеленістерді ашып, оларға шек қою және дер кезінде шешу.
9. Қоғамдық келісімге, мәмілеге келу. т.с.с.

- 1. Жоғары орталық саяси институттар, мемлекеттік мекемелер мен ұйымдар, саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдарды басқару органдары кіретін өте ірі деңгей.
- Қоғамда билік өзара тығыз байланыстағы 3 деңгейде ұйымдастырылып, жұмыс істейді. Олар: аудандар/кіші аудандар, ұйымдар, одақтар, өндіріс және басқа ұйымдар арасындағы қоғамдық қатынастардың негізі, арқауы болып табылатын, саяси және қоғамдық өзін-өзі басқару өрісін құрайтын кіші деңгей.
- 2. Орта буынды аппараттар мен мекемелерді қамтитын және аймақтық, облыстық, аудандық шенбердегі жергілікті әкімшілік билік кіретін орта деңгей.

Ал демократиялық саяси жүйе ойдағыдай өз ісін
атқару
мақсатында, мемлекеттік
билікті заң шығарушы, атқарушы, сот билігі деп үш
тармаққа бөледі. Оның
негізін салушы ағылшын ойшылы Джон Локк(1632 -
1704)
пен француз ғалымы
Ш.Л. Монтескье (1689 - 1753) болды.

- Заң шығарушы билік (парламент)
- заң шығарумен, оны бекіту, өзгерту немесе жоюмен айналысады. Ол заң қабылдайды, салық салуды анықтайды, үкіметті тағайындайды, бюджетті бекітеді, соғыс ашып және әскермен қамтамасыз етеді, сауданы реттейді, сотты ұйымдастырады халықаралық келісім шарттарды қабылдайды, саясаттың маңызды ішкі және сыртқы бағытын анықтайды. Конституция атынан оның жұмысына арнайы органдар бақылау жасайды.

- Атқарушы билікке
- үкімет пен әкімшілік жатады. Оларды заң шығарушы өкілдік органдар қалыптастырады. Атқарушы билік заң шығарушы биліктің бақылауында болып, олардың алдында есеп береді. Оның жұмысы заңға негізделіп, заң шеңберінде іс істеуі керек. Сырттай қарағанда ол заң шығарушы билікке тәуелді. Бірақ іс жүзінде ол саяси жүйенің маңызды бөлігіне айналған және қоғамдық өмірде зор рөл атқарады. Үкімет саяси шешімдер қабылдайды, ал әкімшілік ол шешімдерді жүзеге асырады.

- Сот билігі

- адамдардың құқығын қорғайды, заң бұзушылықтан сақтайды, парламент не президент қабылдаған заңдардың, конституциялы жарғылардың сәйкестігін анықтайды. Оны халық немесе өкілетті мекемелер қалыптастырады. Ол заң шығарушы немесе атқарушы билікке тәуелсіз. Өз жұмысында тек заңды ғана басшылыққа алады. Егер жоғарғы сот мемлекеттік органның немесе қызмет адамының шешімін конституцияға қарсы десе, ол шешім толығымен күшін жояды. Соттың маңызды принциптеріне жариялылық, айыпкердің өзін қорғауға және сот үкімін бұздыру туралы шағым арыз беруге құқығы жатады.

белгілермен өзгешеленеді.

1. Институционалданған (өзінің басқарушы және тәуелді құрылым деңгейі бар
әр түрлі мекемелер түрінде ұйымдасқан, төмен шенділердің жоғары шенділерге бағынышты болып, араларында билеу-бағыну қатынастары орнаған) және институционалданбаған (биресми, басқарушы және атқарушы топтар анық ашық көрсетілмеген) биліктің түрі.
2. Жұмыс істеу саласына байланысты билік саяси және саяси емес болып бөлінеді.
3. Құқықтық шегіне, құдіретінің мөлшері мен саласына қарай билік мемлекеттік, ассоциативтік болып, сыртқы саясат қатынастарында, дүниежүзілік ұйымдар мен одақтардың халықаралық билігі болып жіктеледі.
4. Биліктің субъектісі бойынша парламенттік, үкіметтік, соттық, дербес, ұжымдық, т.с.с. болып топталады.
5. Қолданылатын әдіс, тәсіліне қарай үстемдік, озбырлық, басқа түрлерді еріксіз

Сонымен қатар билікте “объект” , “субъект” деген ұғымдар бар.

“Объект” - өзгертуші, “субъект” – іс-әрекетті жасаушы.

Биліктің субъектілері:

1. Мемлекет.
- 2.Әлеуметтік топ, тап.
- 3.Әлеуметтік топтар жүйесі.
- 4.Әлеуметтік топтарға сүйенген шағын адамдар тобы.

Биліктің объектілері:

1. Мемлекет.	6. Әкімшілік.
2.Ел.	7. Ведомстволар.
3.Аймақ.	8. Ұйымдар.
4.Штат.	9. Өндірістер.
5.Республика.	10. Жеке тұлға.

Билік саяси және мемлекеттік болып екіге бөлінеді. Бұл мәселенің үлкен астары бар. Себебі, бұрынғы кеңестік дәуірде бұл ұғымдарды теңестіріп, бірыңғайлау саяси жүйенің барлық құрылымымен мемлекеттендірудің тәсілдемелік негізі болды.

- Саяси билік таптық, топтық және жеке адамның саясатта тұжырымдалған өз еркін жүргізу мүмкіндігін білдіреді.
- мемлекеттік билікке барлық адамдарға міндетті заңдарды шығаруға жеке құқығы бар заңдар мен ұйымдарды сақтау үшін ерекше күштеу аппаратына сүйенетін саяси биліктің түрі жатады.

Легитимдік (латын тілінде заңдылық, шындық деген
мағынаны
білдіреді) дегеніміз- халықтың үстемдік етіп отырған саяси
билікті
мойындауы, оның заңдылығы мен шешімдерін растауы.

Демократиялық жағдайда мемлекеттік билік легитимді болуы
үшін
мынандай екі шарт қажет.

1. Ол халықтың қалауы бойынша қалыптасуы және көпшіліктің
еркіне қарай орындалуы керек. Яғни, мемлекеттік биліктің
басшысын белгілі бір мезгілге тура немесе жанама түрде
халық
сайлауы керек және оның жұмысын бақылап отыруға
мүмкіндік болуы тиіс.

2. Мемлекеттік билік конституциялық қағидаларға сәйкес
жүзеге

асырылуы керек

Немістің көрнекі ғалымы Маркс Вебер билік басына келудегі легитимдіктің үш үлгісін көрсетті:

1. Әдет-ғұрыптық легитимдік – халықтың санасына сіңген, әбден бойлары үйреніп, дұрыс деп тапқан салт-дәстүрлерге сүйенеді.
Мысалы: хан, патша, сұлтан, т.с.с.
2. Харизматикалық легитимдік – ерекше батырлығымен, адалдығымен немесе басқа үлгі – қабілет-қасиеттерімен көзге түскен адамды басшы етіп жариялап, соның соңынан ереді.
Мысалы: Мұхаммед пайғамбар, т.с.с.
3. Ақыл-парасаттың, құқықтың легитимдігі – қазіргі саяси құрылым орнатқан құқықтың ережелерге, тәртіптің ақыл-ойға сыйымдылығына негізделеді.

зайырлы,

құқықтық және әлеуметтік мемлекет деп жариялады. Оның ең қымбат қазынасы –

адам және адамның өмірі құқықтары мен бостандықтары Қазақстан Республикасы – президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекет. Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы-халық. Республикада мемлекеттік билік

біртұтас, ол Конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы, сот

тармақтарына бөлінеді, олардың тежемелік әрі тепе-теңдік жүйесін пайдалану арқылы, өзара іс-қимыл жасау принципіне сәйкес жүзеге асырылады.

Республика президенті мемлекет басшысы, оның ең жоғары лауазымды тұлғасы

болып табылады. Ол - халық пен мемлекеттік билік бірлігінің, Конституцияның

мызғымастығының, адам және азамат құқықтары бостандықтарының рәмізі әрі

кепілі. Парламент - заң шығару қызметін жүзеге асыратын республиканың ең

жоғарғы өкілді органы. Сот билігі азаматтардың құқықтарын, бостандықтары мен

заңды мүдделерін қорғаулы жүзеге асыруға арналған. Конституциялық

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

Сіздермен
болған
Алаш
зиялылары